

สถานการณ์การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ในเมืองโบราณพุกาม

เกรียงไกร เกิดศิริ

สาขาวิชาการจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรมกับการท่องเที่ยว

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประวัติศาสตร์เมืองพุกาม

เมืองพุกามถูกสถาปนาขึ้นอย่างเป็นทางการในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ในสมัยพระเจ้าอโนรธา แต่ทว่าในพื้นที่ดังกล่าวมีการตั้งถิ่นฐานของชนพื้นเมืองมาก่อนหน้านี้แล้วตั้งแต่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๗ ตามข้อความในพงศาวดารพุกาม^๑ ในพงศาวดารจีนสมัยราชวงศ์ซัน ราวพุทธศตวรรษที่ ๘ ก็กล่าวถึงเมือง **พุกันโตลู** ซึ่งน่าจะหมายถึงเมืองพุกาม แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างเมืองพุกามกับเมืองจีนตั้งแต่ช่วงเวลาดังกล่าวมาแล้ว และมีการย้ายเมืองศูนย์กลางไปมาหลายครั้ง

จนกระทั่งมีการสถาปนาเมืองพุกามขึ้น และให้คัมภีร์นามเมืองแห่งนี้ว่า **อริมัทนปุระ (Arimaddanapura)** แปลว่า **เมืองแห่งความพ่ายแพ้ของอริราชศัตรูหรือเมืองที่ทำให้ศัตรูเกรงขาม** และสร้างกำแพงเมืองขึ้นในปี พ.ศ. ๑๓๕๒-๑๓๕๓^๒ ในชั้นต้นเมืองพุกามประกอบด้วยหมู่บ้าน ๑๔ หมู่บ้าน^๓

ในชั้นต้นเมืองพุกามได้ส่งสมความมั่งคั่งขึ้นอยู่ควบคู่กับเมืองหลังยี่ของชาวพยู จนกระทั่งปี พ.ศ. ๑๓๗๕^๔ อาณาจักรพยูปิดฉากลงจากการถูกน่านเจ้ารุกราน ในพงศาวดารจีนสมัยราชวงศ์ถังได้กล่าวถึงเหตุการณ์ว่า **“พวกกบฏมันเข้ารุกรานเมืองหลวงพยูและกวาดต้อนเชลย ๓,๐๐๐ คน ไปยูนนานพยู”** เพื่อเป็นแรงงานและกำลังทหารของน่านเจ้า เพื่อขยายอำนาจไปยังดินแดนอื่น เช่น การโจมตีเมืองฮานอยในปี พ.ศ. ๑๔๐๖^๕ ก็มีทหารของชาวพยูร่วมในกองทัพด้วย

การล่มสลายของอาณาจักรพยูจากการรุกรานของน่านเจ้าเปิดโอกาสให้ชาวมอญและชาวพม่าเข้ามาตั้งถิ่นฐานแทนที่ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำอิรวดี แต่อย่างไรก็ตามชาวมอญที่ได้

๑๑๒ สถานการณ์การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในเมืองโบราณพุกาม

ตั้งถิ่นฐานอยู่ตอนกลางของกลุ่มน้ำอิรวดีคงถูกผลักดันลงไปอยู่รวมกันทางตอนใต้เมื่อมีการอพยพของชาวพม่าจากทางตอนเหนือลงมาเรื่อยๆ จนต้องเสียสิทธิเหนือพื้นที่ค้ำอกเซที่มี ความอุดมสมบูรณ์ ด้วยความเป็นเลิศทางการจัดการชลประทาน และพื้นที่แห่งนี้ได้กลายเป็นอยู่อาศัยของชาวพม่าและเมืองพุกามในเวลาต่อมา

เมืองพุกามรุ่งเรืองขึ้นจนเป็นที่รู้จักของอาณาจักรข้างเคียงตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๖ เป็นต้นมา ดังมีการกล่าวถึงชื่อเมืองพุกามในจารึกจำนวน ๒ หลักที่ค้นพบในอาณาจักรจามด้วยสันนิษฐานว่าเหตุที่เมืองพุกามรุ่งเรืองได้ในระยะเวลาอันรวดเร็ว น่าจะเป็นผลมาจากการอพยพของชาวพยูจากเมืองต่างๆเข้ามาตั้งถิ่นฐานหลังจากที่ศูนย์กลางเดิมได้เสื่อมลง รวมไปถึงการอพยพเข้ามาของชาวพม่า ชุมชนต่างๆในท้องที่เมืองพุกามจึงมีพัฒนาขึ้นและขยายตัวกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ และครอบคลุมเส้นทางการค้าที่เชื่อมต่อไปยังภูมิภาคต่างๆ เมืองพุกามรุ่งเรืองอยู่ได้เพียงประมาณ ๓๐๐ กว่าปีเท่านั้นและต้องล่มสลายลงเพราะความอ่อนแอภายในหลายประการ และได้ถูกมองโกลรุกรานทำให้ปิดฉากความรุ่งเรืองไปในที่สุด

หลังจากการล่มสลายลงของอาณาจักรพุกามทำให้เมืองต่างๆที่เคยอยู่ภายใต้อำนาจและทำการผลิตอาหารและสินค้า ป้อนเมืองพุกามได้แยกตัวเป็นอิสระ เช่นหัวเมืองมอญทางตอนใต้ ซึ่งมีสายสัมพันธ์แน่นแฟ้นกับอาณาจักรสุโขทัยที่กำลังรุ่งเรืองขึ้น การแยกตัวออกไปของดินแดนต่างๆทำให้เมืองพุกามไม่เหมาะสมต่อการเป็นเมืองหลวงอีกต่อไป ไทใหญ่สามพี่น้องจึงได้ย้าย

ศูนย์กลางอำนาจไปอยู่ยังพื้นที่แห่งใหม่ตรงบริเวณแม่น้ำมยิตเวบรรจบกับแม่น้ำอิระวดีซึ่งสามารถควบคุมพื้นที่ปลูกข้าวที่อุดมสมบูรณ์แถบคโยคเซ คือที่ตั้งของเมืองอังวะในการต่อมา การย้ายศูนย์กลางอำนาจใหม่ครั้งนี้นับได้ว่าเป็นการปิดฉากความรุ่งเรืองของเมืองพุกามในฐานะเมืองราชธานีที่มีอายุยืนนานมาถึง ๓๒๐ ปีลงไปโดยสิ้นเชิง

ในเวลาไล่เลี่ยกันอาณาจักรเขมรก็เริ่มเสื่อมอำนาจลงด้วย เปิดโอกาสให้เมืองต่างๆ ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเติบโตขึ้นเป็นเมืองศูนย์กลางอำนาจอีกหลายเมือง เช่น อาณาจักรสุโขทัย ที่สถาปนาขึ้นในปี พ.ศ.๑๗๖๒ อาณาจักรล้านนาในปี พ.ศ.๑๘๓๙ และอาณาจักรอยุธยาในปี พ.ศ. ๑๘๙๓ แต่อย่างไรก็ตามเมืองพุกามยังคงทำหน้าที่ศูนย์กลางทางศาสนาของภูมิภาคอยู่เช่นเดิม ดังพบจารึกกลีบบนภาษาไทยด้วยตัวอักษรเขมรราว พ.ศ.๑๙๐๐^๖ อีกทั้งยังคงมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรล้านนาอยู่อย่างน้อยถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ดังจะเห็นได้จากนามของพระพุทธรูปกรมเถระผู้ศึกษาเล่าเรียนพุทธศาสนาจากเมืองพุกาม และเมื่อกลับมาเชียงใหม่ได้ร่วมกับพระพุทธรูปเจ้าแต่งตำนานมูลศาสนาในปี พ.ศ.๒๐๑๘ ด้วยนั่นเอง แต่ทว่าเมืองพุกามในฐานะศูนย์กลางทางศาสนาก็คงจะร่วงโรยลงในที่สุดเนื่องจากไม่ได้รับการอุปถัมภ์ค้ำชูจากกษัตริย์เช่นที่เคยได้รับมา

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมในเมืองพุกาม

มรดกทางสถาปัตยกรรมในเมืองพุกามที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันเป็นเพียงตัวอย่างที่หลงเหลือมาจากการจุดคร่าจากกาลเวลาซึ่งผ่านพันไปร่วมพันปี แม้เป็นเพียงสถาปัตยกรรมทางศาสนาที่ก่อสร้างอย่างมั่นคงแข็งแรง แต่ทว่าจำนวนและรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่ยังหลงเหลืออยู่ก็นับว่ามีความหลากหลายเป็นอย่างยิ่ง สำหรับสิ่งก่อสร้างอื่นๆ เช่นปราสาทราชวัง บ้านเรือนของราษฎร ต่างถูกกาลเวลาพัดพาไปจนหมดสิ้น เนื่องจากปลูกสร้างด้วยวัสดุที่ไม่คงทนถาวร

สำหรับสถาปัตยกรรมทางศาสนาที่ยังปรากฏอยู่ในเมืองพุกามที่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากกรมโบราณคดี (Archeology Department) แล้วมีจำนวนทั้งสิ้น ๒,๒๓๐ แห่ง โดยแบ่งออกเป็นกู่พญา^๗ จำนวนกว่า ๙๐๐ หลัง เจดีย์จำนวนกว่า ๕๐๐ หลัง และกู่สำหรับพระสงฆ์จำพรรษากว่า ๔๐๐ หลัง ส่วนจำนวนที่เหลือเป็นซากอาคารที่ไม่สามารถจำแนกรูปแบบได้

โบราณสถานเหล่านี้กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ทั้งสิ้น ๑๙ ตารางไมล์ บนที่ราบฝั่งตะวันออกของ **แม่น้ำอิระวดี** หรือในภาษาพม่าเรียกว่า **เอียยาวดี (Aeyawardy River)** ซึ่งไหลโอบพื้นที่ทางด้านเหนือและตะวันตกของเมือง โบราณสถานเหล่านี้กระจายตัวครอบคลุมไปจนถึงเนินเขาตวยิน (Tu Yin Hill) ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของพื้นที่ และหมู่บ้านตวินยวา (Twin Ywa Village) ทางทิศตะวันออก

มรดกทางสถาปัตยกรรมของเมืองพุกามเป็นตัวบ่งชี้ถึงความรุ่งเรืองของพุทธศาสนา สภาพสังคม การจัดการแรงงาน รวมไปถึงสร้างจินตภาพถึงจำนวนประชากรของพุกามได้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตามการก่อสร้างอาคารจำนวนมากในช่วงเวลาประมาณ ๓๐๐ ปีที่รุ่งเรืองนับว่าเป็นช่วงเวลาที่ยาวนานเมื่อเทียบกับจำนวนสิ่งก่อสร้างที่ปรากฏ จึงอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่บั่นทอนความเข้มแข็งของอาณาจักรพุกามให้ล่มสลายลงด้วยเช่นกัน

^๖ อ้างถึงใน ตำราพระราชานุกาพ, สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์, **เที่ยวเมืองพม่า**, กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๔๕, หน้า ๓๒๑.

^๗ Pe Maung Tin and G.H., **The Glass Palace Chronicle**, Rangoon : University of Rangoon Press, 1960, p.55.

^๘ สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า, **ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. ๒๐๐๐**, กรุงเทพฯ: สมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ๒๕๓๕, หน้า ๙๗.

^๙ D.G.E. Hall , **A History of South East Asia**, New York : St. Martin Press, 1966, p.134. ได้กล่าวไว้ว่าอาณาจักรพุกามนำเจ้ากรุงน่านในปี พ.ศ.๑๓๐๓ ทำให้ต้องย้ายเมืองหลวงจากศรีเกษตรไปอยู่หลังยี (Halingyi) และถูกนำเจ้ากรุงน่านอีกครั้งในปี พ.ศ. ๑๓๗๕ จึงถึงจุดสิ้นสุดอำนาจของอาณาจักรน่านเจ้าในที่สุด.

^{๑๐} D.G.E. Hall, ชาลววิทย์ เกษตรศิริ บรรณาธิการ, **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: สุวรรณภูมิ-อุษาคเนย์ภาคพิศดาร**, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๙, หน้า ๑๙๗.

^{๑๑} D.G.E. Hall , ชาลววิทย์ เกษตรศิริ บรรณาธิการ, **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: สุวรรณภูมิ-อุษาคเนย์ภาคพิศดาร**, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๙, หน้า ๑๖๖.

^{๑๒} ฉ่ำ ทองคำวรรณ, “คำอ่านศิลาจารึกอักษรขอมภาษาไทย ณ กรุงพุกาม : ลักษณะตัวอักษรสมัย พ.ศ.๑๙๐๐”, **ศิลปการ**, ปีที่ ๔ เล่ม๑(พ.ศ.๒๕๐๓) หน้า ๗๒-๗๖.

^{๑๓} “อาคารที่มีพื้นที่ใช้สอยภายในบางครั้งนักวิชาการไทยเรียกว่า “เจดีย์วิหาร” คำว่า กู่ (Gu) รับมาจากคำว่า กูหา(Guha) ในภาษาสันสกฤต หมายถึง “ถ้ำ” หรือห้องประกอบพิธีกรรม” ส่วนคำว่า พญา (Hpya) เป็นคำภาษาพม่าใช้เรียก “อาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือวัด”

ภัยคุกคามมรดกทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมในเมืองพุกาม

“เมืองพุกาม” ได้สมญานามว่าเป็น “ดินแดนแห่งทะเลเจดีย์” ด้วยมีพุทธศาสนสถานนับพันนับหมื่นที่สร้างขึ้นจากความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนชาวพุกามในอดีต นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๖ ถึงปัจจุบันเป็นเวลาเกือบพันปีแล้ว มรดกทางสถาปัตยกรรมที่ปรากฏอยู่ในเมืองพุกามในปัจจุบันจึงเป็นเพียงตัวอย่างที่หลงเหลือไปจากการฉุดคร่าของกาลเวลาและภัยพิบัติหายนะประการ ทั้ง *ภัยทางธรรมชาติ* และ *ภัยที่เกิดจากมนุษย์*

ภัยจากธรรมชาติ แบ่งได้เป็น ภัยที่ส่งผลกระทบต่อมรดกทางสถาปัตยกรรมโดยตรง และภัยที่ส่งผลกระทบต่อมรดกทางสถาปัตยกรรมโดยอ้อม

ภัยที่ส่งผลกระทบโดยตรงคือ ภัยจากแผ่นดินไหว เนื่องจากที่ตั้งของเมืองพุกามตั้งอยู่บนเขตแผ่นดินไหว จากลักษณะโครงสร้างก่ออิฐทำให้มีน้ำหนักกดทับลงมาจำนวนมาก อีกทั้งอายุการก่อสร้างอย่างยาวนานทำให้วัสดุมีการเสื่อมสภาพ เมื่อมีเหตุแผ่นดินไหวจึงเกิดการทรุดตัวและพังทลายลงเป็นจำนวนมากดังเหตุการณ์ในปี พ.ศ.๒๕๑๘

สำหรับภัยที่ส่งผลกระทบโดยอ้อมมีหลายประเภท เช่น การกัดเซาะพังทลายที่เกิดจากลมและฝน ที่เร่งปฏิกิริยาในตัวัสดุก่อสร้างให้เสื่อมสภาพลง นอกจากนี้ยังมี ไฟป่า เนื่องจากพุกามได้ถูกทิ้งร้างไปอย่างยาวนาน มีต้นไม้อายุชั่วนิรันดร์ขึ้นปกคลุม เมื่อถึงฤดูแล้งพืชพรรณเหล่านี้ก็เหี่ยวเฉากลายเป็นเชื้อไฟอย่างดี เปลวไฟได้เผาผลาญอาคารเครื่องไม้และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นไม้ เช่น บานประตู หน้าต่าง จนมีตัวอย่างเหลือให้เห็นในปัจจุบันอยู่จำนวนน้อย นอกจากนี้ความร้อนจากเปลวไฟยังช่วยเร่งปฏิกิริยาให้เกิดการพังทลายของอาคารที่รุนแรงมากขึ้น

ปิดกั้นได้หรือห่อโไตรปิฎก ที่พังทลายลงมาจากเกิดฝนตกหนัก ด้วยสาเหตุที่วัสดุก่อสร้างและวัสดุเชื่อมประสานเสื่อมสภาพ (ถ่ายเมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๙)

นอกจากนี้ยังมี *ภัยจากน้ำมือมนุษย์* ทั้งที่เกิดขึ้นจากความไม่รู้ไม่ถึงการณ์ ความจำเป็นเฉพาะหน้า และความตั้งใจก็ตาม เช่น ในสมัยพระเจ้านเรศวรมหาราชที่มีการรื้ออาคารทางศาสนาต่างๆลงเป็นจำนวนมากเพื่อนำอิฐมาใช้ในการก่อสร้างกำแพงเมืองป้องกันการโจมตีจากกองทัพมองโกล ซึ่งแม้ว่าเป็นการทำลายมรดกทางสถาปัตยกรรมลงแต่เกิดขึ้นด้วยภาวะจำยอมที่จะต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด

สำหรับความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น การเอาอิฐจากโบราณสถานมาใช้ก่อสร้างบ้านเรือนชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่ แต่ก็มิทางแก้ไขได้ด้วยการสร้างความรู้ความเข้าใจต่อชุมชนท้องถิ่นให้ตระหนักในคุณค่าของมรดกทางสถาปัตยกรรมในแง่มุมต่างๆ ก็จะไม่เกิดการทำลายด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ขึ้นอีก

แต่สิ่งที่น่ากลัวและเป็นการคุกคามมรดกทางวัฒนธรรมมากที่สุดคือ ความตั้งใจและการกำหนดมูลค่ามรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นเงินตรา แทนที่จะพิจารณาคุณค่าด้านต่างๆ ที่แฝงอยู่ ทำให้มีการทำลายโบราณสถานเพื่อหาทรัพย์สินสมบัติที่เชื่อว่าถูกอุทิศไว้เพื่อเป็นพุทธบูชาในอาคารแต่ละหลัง รวมไปถึงขบวนการค้าวัตถุโบราณที่มีเครือข่ายโยงใยไปทั่วโลก ทำให้มรดกทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่อยู่ห่างไกลการสอดส่องดูแลจากผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบต้องถูกพัดพารไปจากแหล่งกำเนิด ไปเป็นของสะสมของบรรดาผู้ที่อ้างว่าเป็นผู้มีรสนิยมสูงแต่มีจิตใจคับแคบทั้งหลาย โดยเฉพาะในสมัยอาณาจักรคอมมิวนิสต์ที่มีการเข้ามาของชาวต่างชาติและพวกร่างเองงานศิลปกรรมชิ้นสำคัญไปจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ในต่างประเทศเป็นจำนวนมาก รวมไปถึงการตีค่ามรดกทางวัฒนธรรมเป็นแค่เพียงสินค้าทางการท่องเที่ยวในสถานการณ์ปัจจุบัน

สถานการณ์การจัดการมรดกทางศิลปกรรมในเมืองพุกาม

สำหรับการจัดการมรดกทางศิลปกรรม จารึกและหลักฐานทางโบราณคดีในเมืองพุกามนั้น ได้มีการดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ได้ดีในระดับหนึ่ง กล่าวคือ หลังจากรื้อถอนที่ตั้งหน่วยงานที่ดูแลเรื่องการรวบรวมและการแปลความหมายจารึกที่พบในพุกามเพื่อการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ ได้มีการก่อตั้งหน่วยงานอนุรักษ์และบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานในเมืองพุกาม และในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้ก่อสร้างพิพิธภัณฑ์เพื่อเก็บรักษาโบราณวัตถุที่พบในเมืองพุกาม^๙ ให้รอดพ้นจากการโจรกรรมและการเสื่อมสภาพตามธรรมชาติ การสร้างพิพิธภัณฑ์ในท้องที่ที่พบโบราณวัตถุเป็นแนวคิดที่ดี เพราะสามารถเชื่อมโยงกับบริบทด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันพื้นที่ อีกทั้งทำให้มรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ตกทอดเป็นสมบัติของท้องถิ่นต่อไป

พิพิธภัณฑ์หลังแรกของเมืองพุกามนั้นตั้งอยู่ทางตอนเหนือของอาณัติกะภูพญา และได้เปิดให้ประชาชนเข้าชมในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ และทำหน้าที่อยู่ประมาณ ๖๐ ปี จึงมีการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์หลังใหม่ทางทิศใต้ของกอดออะละสิณภูพญา เป็นอาคารคอนกรีตทรงแปดเหลี่ยมและเปิดให้ประชาชนเข้าชมเมื่อ วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๖๒^{๑๐}

ต่อมาก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์หลังใหม่เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กสูง ๓ ชั้นใกล้กับอาคารแปดเหลี่ยมหลังเดิม และเปิดให้ประชาชนเข้าชมเมื่อวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๕๑^{๑๑} แต่อาคารหลังใหม่ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงพิพิธภัณฑ์เพื่อการเรียนรู้แต่กลับมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างประวัติศาสตร์ชาตินิยมชนชาติพม่าด้วยการใช้ราชอาณาจักรพุกามเป็นเครื่องมือ^{๑๒}

อาคารจึงถูกสร้างขึ้นอย่างใหญ่จนเกินความต้องการใช้สอยและพื้นที่ภายในก็ไม่เหมาะสมสำหรับการจัดแสดงศิลปวัตถุ อาคารดังกล่าวจึงเป็นเพียงสัญลักษณ์แห่งอำนาจของรัฐบาลเผด็จการทหารที่ได้ใช้เงินจำนวนมหาศาลลงไปกับสิ่งที่ไม่คุ้มกับประโยชน์ ในขณะที่คนกลุ่มใหญ่ของประเทศยังต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสาธารณสุขพื้นฐาน

^๙ Universities Historical Research Centre.

Glimpses of Glorious Bagan. Rangoon: Popa Publishing House. 3rd edition. 2005. p.61.

^{๑๐} Universities Historical Research Centre.

Glimpses of Glorious Bagan. Rangoon: Popa Publishing House. 3rd edition. 2005. p.61.

^{๑๑} Universities Historical Research Centre.

Glimpses of Glorious Bagan. Rangoon: Popa Publishing House. 3rd edition. 2005. p.61.

^{๑๒} การสร้างประวัติศาสตร์ชาตินิยมมักใช้อาณาจักรพุกามเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสำนึกร่วมและความภาคภูมิใจ ด้วยเป็นอาณาจักรแรกที่ยุทธชาติพม่าเป็นใหญ่จนสามารถขยายขอบเขตอำนาจออกไปได้อย่างกว้างขวางจนสามารถปกครองอาระกันทางตะวันตก มอญทางใต้ และไทใหญ่และชนเผ่าต่างๆทางตอนเหนือ จนส่งผลให้เกิดความขัดแย้งกับไทใหญ่ในปัจจุบัน เนื่องจากในประวัติศาสตร์ได้กล่าวว่า หลังจากที่ถูกไล่อานลงมาตีพุกามแต่ไม่ได้ทำลายเมือง หลังจากนั้นมีการบุกลงมาของกองทัพใหญ่เข้าทำลายเมืองพุกาม ทำให้ชนชาติพม่าซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เป็นใหญ่ในปัจจุบันไม่พึงพอใจกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่และพยายามเข้าปกครองอย่างกตัญญูในปัจจุบัน.

การบูรณะปฏิสังขรณ์มรดกทางสถาปัตยกรรมในเมืองพุกาม

“ ความหมายและขั้นตอนของการขึ้นทะเบียนเป็นรายชื่อเพื่อรับการพิจารณา(Tentative List) มีดังต่อไปนี้

A Tentative List is an inventory of those properties which each State Party intends to consider for nomination during the following years.

States Parties are encouraged to submit in their Tentative Lists, properties which they consider to be cultural and/or natural heritage of outstanding universal value and therefore suitable for inscription on the World Heritage List.

States Parties are encouraged to prepare their Tentative Lists with the participation of a wide variety of stakeholders, including site managers, local and regional governments, local communities, NGOs and other interested parties and partners.

States Parties should submit Tentative Lists, which should not be considered exhaustive, to the World Heritage Centre, preferably at least one year prior to the submission of any nomination. States Parties are encouraged to re-examine and re-submit their Tentative List at least every ten years.

States Parties are requested to submit their Tentative Lists using a Tentative Lists Submission Format in English or French, containing the name of the properties their geographical location, a brief description of the properties, and justification of their outstanding universal value.

Nominations to the World Heritage List will not be considered unless the nominated property has already been included on the State Party's Tentative List.

จากเหตุการณ์แผ่นดินไหวครั้งใหญ่ในปี พ.ศ.๒๕๑๘ ทำให้มรดกทางสถาปัตยกรรมพังทลายเป็นจำนวนมาก รัฐบาลจึงได้ยินยอมให้นานาชาติเข้าช่วยเหลือในการบูรณะปฏิสังขรณ์อาคารที่สำคัญๆ การบูรณะภายใต้ความร่วมมือของนานาชาติครั้งนั้นให้ผลลัพธ์ที่ดีและเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง แต่เมื่อการเมืองของพม่าได้เปลี่ยนชั่วคราวในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ รัฐบาลทหารกลุ่ม “State Law and Order Restoration Council (SLORC)” ซึ่งในภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็น “The State Peace and Development Council (SPDC)” ได้ปฏิเสธความช่วยเหลือจากนานาชาติโดยสิ้นเชิง รวมไปถึงปฏิเสธแผนการที่บรรจุชื่อพุกามเข้าเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมด้วย

ณ วันที่ เมืองพุกามกลายเป็นเมืองที่มีแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวสูงที่สุดของพม่า รายได้จำนวนมากที่เกิดขึ้นผลักดันให้รัฐบาลพม่ามีความพยายามที่จะดำรงสมณนามเมืองพุกามที่เป็น “**แผ่นดินแห่งเจดีย์สีทอง (the Land of Golden Pagodas)**” ด้วยการปฏิสังขรณ์เจดีย์และกู่พญาขึ้นจากซากโบราณสถาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปีพ.ศ.๒๕๓๙ ที่ทางรัฐบาลได้ประชาสัมพันธ์ว่าเป็นปีการท่องเที่ยวพม่า (Visit Myanmar Year)

รัฐบาลพม่าจึงได้นำเสนอแหล่งโบราณคดีและอนุสรณ์สถานในเมืองพุกาม (Bagan Archaeological Area and Monuments) เข้าในรายชื่อเพื่อรับการพิจารณา (Tentative List)^{๑๓} เป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม เมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๓๙^{๑๔} พร้อมกับแหล่งทางวัฒนธรรมอื่นๆในพม่าอีก ๖ แห่ง^{๑๕} โดยให้คำอธิบายคุณค่าของเมืองพุกามต่อการเป็นมรดกโลกว่า “เมืองพุกามเป็นเมืองหลวงแห่งแรกของอาณาจักรพม่ามีพื้นที่ ๘ x ๑๓ ตารางกิโลเมตร มีอนุสรณ์สถานทางพุทธศาสนาอยู่มากกว่า ๒๕๐๐ แห่ง (วิหาร สถูป กุฏิ) สร้างขึ้นมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๐-๑๔ ด้วยความศรัทธาอย่างสูงของประชาชน มีผู้แสวงบุญและผู้นับถือศาสนาพุทธจำนวนมากจากที่ต่าง ๆ เดินทางมายังเมืองพุกาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงระหว่างงานประเพณี ส่วนความสำคัญในด้านอื่น ๆ อาทิเช่น เรื่องการอนุรักษ์และการดูแลรักษาศิลปาจารย์หินขนาดใหญ่ที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของอาณาจักร รวมไปถึงภาพจิตรกรรมฝาผนังในอาคารกว่า ๓๐๐ หลัง ประกอบกันขึ้นเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของจิตรกรรมฝาผนังในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงเวลานั้น”^{๑๖} โดยมี Japan Trust Fund for the Preservation of World Cultural Heritage เป็นผู้ให้การสนับสนุนการจัดทำ “**แผนแม่บทการรักษาเมืองพุกาม (Master Plan for the Preservation of Bagan)**” นำเสนอต่อคณะกรรมการมรดกโลก (World Heritage Committee) โดยในแผนการจัดการดังกล่าวได้ให้ความสำคัญไปในเรื่องของ การดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาพื้นที่โดยให้ความเคารพต่อคุณค่าด้านต่างๆเป็นหลัก รวมไปถึงเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจภายในพื้นที่ด้วย^{๑๗} แต่แผนแม่บทดังกล่าวไม่ได้ถูกนำไปปฏิบัติใช้อย่างเป็นรูปธรรม

ในที่ประชุมคณะกรรมการมรดกโลก องค์การยูเนสโก (UNESCO) ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้มีข้อวิตกกังวลว่า เมืองพุกามกำลังตกอยู่ในภาวะที่คับขัน และยังไม่สามารถจะดำเนินการสู่การเป็นมรดกโลกได้ คงให้อยู่ในรายชื่อเพื่อรอรับการพิจารณา (Tentative List) ต่อไป เนื่องจากทางรัฐบาลไม่สามารถให้การรับประกันในการพิทักษ์รักษามรดกทางสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ให้คงอยู่ได้ รวมไปถึงความไม่ชัดเจนของแผนการจัดการพื้นที่ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

หากพิจารณาอย่างผิวเผินเห็นว่ารัฐบาลมีความพยายามจะจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรมเป็นแรงขับเคลื่อนในทางบวกที่ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ขึ้น แต่ในทางกลับกันได้ส่งผลกระทบทางลบต่อมรดกทางสถาปัตยกรรมที่ร้ายแรงมากกว่าภัยใดๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ภาครัฐโดยกรมโบราณคดี (Archeological Department) ได้ทำการจัดการโดยปราศจากความเคารพต่อมรดกทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทั้งในแง่ของ **“ความจริงแท้ดั้งเดิม (Authenticity)”** และ **“บริบทด้านต่าง ๆ (Other contexts)”** ด้วยวิธีการเสริมต่อยอดของศาสนาคารที่พังทลายลงมาหลายร้อยปีแล้วให้มีรูปร่างที่สมบูรณ์ (ตามแบบที่จินตนาการไว้) โดยมีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อการสนับสนุนการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยวเป็นหลัก และกระบวนการสร้างภาพลักษณ์ให้เป็นอนุสาวรีย์แห่งความรุ่งเรืองของอาณาจักรพุกามตามแนวคิดการสร้างชาติตามลัทธิชาตินิยม ในฐานะอาณาจักรแรกของชนชาติพม่าที่สามารถผนวกเอาดินแดนต่างๆ ที่อยู่รายรอบเข้ามาอยู่ใต้อาณาจักรได้ ทั้งเมืองมอญ พยู อาระกัน และฉาน เช่นเดียวกับที่รัฐบาลทหารพม่าได้มีความพยายามจะดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน รวมไปถึงกระบวนการสร้างสิทธิธรรมให้แก่รัฐบาลทหารที่เข้าปกครองประเทศด้วย

ภาพของพุกามในวันนี้จึงเป็นภาพที่ตึงตางราวกับดินแดนในจินตนาการในท้องทุ่งสีทองเต็มไปด้วยเจดีย์นับร้อยนับพันที่แข่งกันขึ้นเสียดยอดแหลมขึ้นสู่ท้องฟ้า โอบล้อมไปด้วยสุ่มทุมพุ่มไม้ มีสายหมอกคลอเคลียอยู่ในยามเช้าและยามเย็น แต่เบื้องหลังของศาสนาคารที่เสียดยอดดาดดาหมีกองอิฐและวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ไม่ไกลกันนัก มีบ่อผสมปูนซีเมนต์อยู่จำนวนเรือนร้อยเรือนพันเคียงคู่อยู่ด้วย

ช่างก่อสร้างไร้ทักษะฝีมือและความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์ ผู้ที่เคยเป็นช่างก่ออิฐสร้างบ้านเรือนได้ทำหน้าที่ต่อยอดบรรดาศาสนาคารที่ยอดพังทลายลงมาตั้งแต่กาลก่อนโดยไม่มีแบบก่อสร้างเฉพาะเจาะจงของอาคารแต่ละหลัง สีที่เข้มสดของอิฐเผาใหม่และการสออิฐแต่ละก้อนเข้าด้วยกันด้วยปูนซีเมนต์อย่างหนาจนเห็นเป็นเส้นสีเทาตัดกับสีแดงของอิฐจนต่างพร้อยไปทั้งองค์แตกต่างจากเทคนิคการก่อสร้างของช่างฝีมือในสมัยโบราณที่เพียรพยายามให้รอยต่อระหว่างอิฐแต่ละก้อนแนบกันสนิทโดยไม่ให้เห็นวัสดุเชื่อมประสาน และการก่ออิฐเป็นเรือนยอดที่มีน้ำหนักมหาศาล (Super Structure) บนโครงสร้างที่เก่าแก่ของอาคารเดิม โดยไม่มีการคำนวณโดยวิศวกรการอนุรักษ์ได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างก่ออิฐที่เก่าแก่ที่รับน้ำหนักอยู่เบื้องล่างโดยตรง และอาจก่อให้เกิดการทรุดตัวและพังทลายลงของอาคารทั้งหลายได้โดยง่าย

^{๙๙} ดูเพิ่มเติมใน <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/819/>

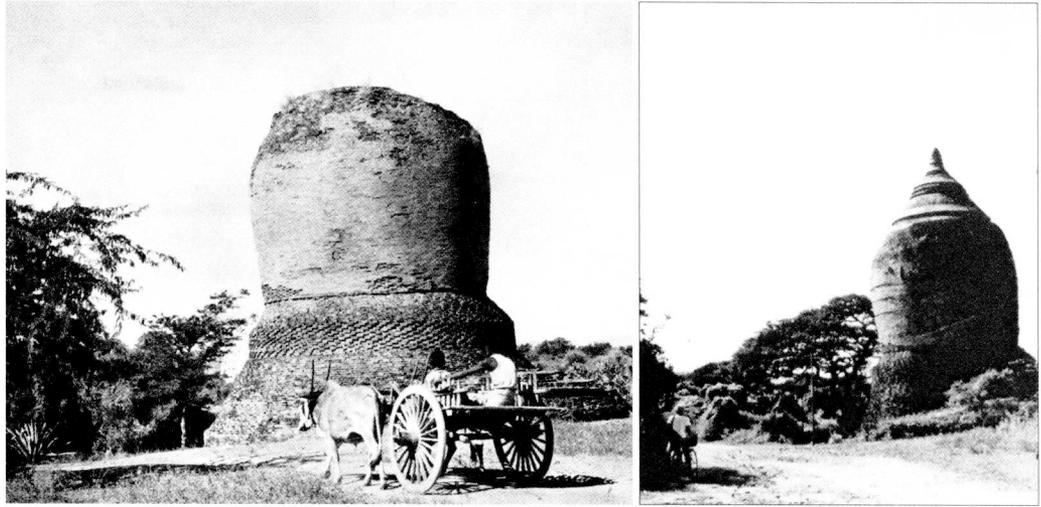
^{๑๐๐} 1. Ancient cities of Upper Myanmar:Innwa, Amarapura, Sagaing, Mingun, Mandalay, 2. Badah-lin and associated caves, 3. Bagan Archaeological Area and Monuments, 3. Inle Lake, 4. Mon cities : Bago, Hanthawaddy, 5. Myauk-U Archaeological Area and Monuments, 6. Pyu Cities: Beikthano-Myo, Halin, Tharay-Khit-taya Srisetra), 7. Wooden Monasteries of Konbaung Period: Ohn Don, Sala, Pakhangyi, Pakhange, Legaing, Sagu, Shwe-Kyaung (Mandalay)

^{๑๐๑} Capital city of the first Myanma Kingdom, the site measures 13 by 8 km and contains more than 2500 Buddhist monuments (temples, stupas, monasteries, etc) built from the 10th to the 14th centuries AD. Several of these monuments are still highly venerated by the population, and attract numerous pilgrims and devotees from all over the country, particularly at festival times. Other are in various states of conservation and maintenance. The large corpus of contemporary stone inscriptions have been the most reliable source for the history of the Kingdom. The mural paintings inside more than 300 temples constitutes a unique corpus of paintings of that time in southeast Asia. ดูเพิ่มเติมใน <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/819/>

^{๑๐๒} The UNESCO / Japan Trust Fund for the Preservation of World Cultural Heritage: Historic Area of Bagan – Myanmar ใน http://www.unesco.org/cukulture/japan-fit/html_eng/myanmar.shtml

^{๑๐๓} ดูรายละเอียดใน Nishimura, Yukio, **Data collection and field survey**, Paris: UNESCO, 1995. และ Nishimura, Yukio, **Master plan for the preservation of the historic area of Pagan, phase I (draft)**, Paris: UNESCO, 1996.

ภาพถ่ายของเจดีย์นกา-คยี-นา-ดวง ก่อนจะบูรณะส่วนยอด (ที่มาภาพ : The Temple and Sculpture of Southeast Asia.P.58) และภายหลังเมื่อถูกบูรณะส่วนยอดเป็นยอดก่ออิฐทรงกรวย

นอกจากนี้ในการปฏิสังขรณ์อาคารบางหลังที่อายุเก่าแก่มากจนไม่ทราบลักษณะดั้งเดิมของอาคารว่าเป็นเช่นไร กลับถูกต่อยอดขึ้นไปด้วยรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่มีอายุในชั้นหลังกว่า เช่น กรณีของ **เจดีย์นกา-คยี-นา-ดวง (Nga Kywe Na Daung)** ซึ่งเป็นรูปแบบเจดีย์ที่เก่าแก่มาก และเจดีย์ทุกองค์ในยุคนี้มีสภาพไร้ยอดทั้งสิ้น การต่อยอดของเจดีย์ขึ้นไปใหม่จึงเป็นการทำลายจินตภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของอาคารลงโดยสิ้นเชิง^{๑๙}

แม้ว่าจำนวนสถาปัตยกรรมที่มีอยู่มากมายในเมืองพุกามจะช่วยให้นักประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและนักประวัติศาสตร์ศิลปะเข้าใจถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมได้ในระดับหนึ่งจนสามารถสันนิษฐานรูปแบบของอาคารที่สมบูรณ์ขึ้นมาได้จากหลักฐานเชิงประจักษ์ของสถาปัตยกรรมหลังอื่นๆที่อยู่ข้างเคียงกันหรืออยู่ในยุคสมัยเดียวกัน แต่ความเป็นจริงแล้วอาคารแต่ละหลังย่อมมีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไป จนเรียกได้ว่า มรดกทางสถาปัตยกรรมในเมืองพุกามกำลังจะสูญเสีย **“ความจริงแท้ (Authenticity)”**^{๒๐} ในบริบทต่างๆของตัวอาคารรวมถึงสูญเสียความเป็น **“เอกลักษณ์เฉพาะตัว (Individuality)”** ของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและการประดับตกแต่งของอาคารแต่ละหลังไปด้วย

ทางกองโบราณคดีพม่าได้นำผลลัพธ์ของการสันนิษฐานรูปแบบของอาคารหลังต่างๆมาปฏิสังขรณ์กับโบราณสถานนั้นๆโดยตรง จนกลายเป็นอาคารที่สมบูรณ์เต็มรูปแบบ^{๒๑} แทนที่จะทำไว้เพื่อการศึกษาแต่ในกระดาษหรือการทำหุ่นจำลอง (Model) ทำให้โบราณสถานหมดคุณค่ากลายเป็นเพียงซากเจดีย์ที่ยังสร้างไม่แล้วเสร็จของยุคปัจจุบัน

การบูรณะปฏิสังขรณ์ในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นเรื่องที่ไม่อาจจะยอมรับได้ในแง่ของวิชาการอนุรักษ์ที่จะไม่ยินยอมให้บูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานโดยปราศจากข้อมูลทางวิชาการรองรับ หากถึงขั้นตอนที่ต้อคาดเดาจำเป็นต้องหยุดการบูรณะและให้คงสภาพเอาไว้เพื่อรอให้มีการศึกษาครั้งใหม่ที่มีข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้งกว่ามาทำต่อไป หากยังทำต่อไปแล้วถือว่าเป็นการบิดเบือนข้อมูลทางวิชาการและส่งผลกระทบต่อจินตภาพในการศึกษารูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมต่อไปในอนาคต

^{๑๙} เนื่องจากเจดีย์องค์นี้เป็นเจดีย์ที่ก่อกลาง เมื่อมีการต่อยอดก่ออิฐขึ้นไปย่อมส่งผลกระทบต่อโครงสร้างของเจดีย์ อีกทั้งมีการสันนิษฐานว่าเจดีย์อาจมีส่วนยอดทำด้วยโลหะก็ได้ เนื่องจากเคยมีการขุดพบปล้องไฉนที่เป็นโลหะของเจดีย์ที่เมืองศรีเกษตรซึ่งอยู่ร่วมสมัยกับเจดีย์องค์นี้ด้วย

^{๒๐} ความจริงแท้ (Authenticity) เป็นเรื่องที่พูดถึงมากในการอนุรักษ์ เนื่องจากเป็นเรื่องที่ต้องตีความ และดูเหมือนว่าจะถูกทำให้กระจ่างชัดหลังจากการประชุมที่เมืองนารา (Nara Conference on Authenticity) ที่กล่าวว่าความจริงแท่นั้นเป็นสิ่งที่ผันแปรไปตามบริบทของวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นรูปธรรม (Tangible) และนามธรรม (Intangible)

^{๒๑} ใน Venice Charter มาตรา ๑๕ ไม่ยอมรับในการบูรณะปฏิสังขรณ์อาคารขึ้นจากแบบสันนิษฐานที่สมมติขึ้นมาโดยปราศจากข้อมูลประเภทอื่นๆ เช่น ภาพถ่าย ภาพเขียน ร่องรับ

^{๒๒} ข้อมูลจากจารึกที่จัดทำขึ้นโดยกรมโบราณคดีพม่า (Archeological Department) เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ ตีพิมพ์ไว้ที่หน้าพิพิธภัณฑสถานเมืองพุกาม

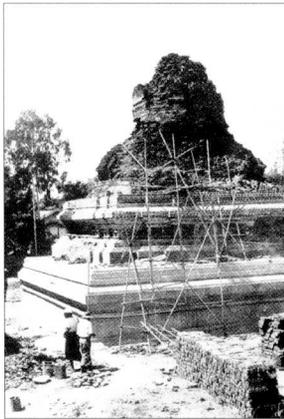

ภาพถ่าย : รากฐานของเจดีย์เถียนพญา (หมายเลข ๗๖) ก่อนการสร้างใหม่ในปี พ.ศ. ๒๕๒๗
(ที่มา : Pierre Pichard, *Inventory of Monument at Pagan Vol.1*, Paris : UNESCO, 1995)
ภาพขาว : เจดีย์เถียนพญา (หมายเลข ๗๖) ถูกสร้างขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ จากซากที่เหลือเพียงส่วนฐาน

ภาพถ่าย
เจดีย์หมายเลข ๑๖๓๗ กำลังปฏิสังขรณ์ถึงบริเวณส่วนฐาน ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ จะเห็นว่าส่วนบนขององค์เจดีย์อยู่ในสภาพพังทลายจนเกือบไม่เห็นรูปทรงเดิม

ภาพขาว
เจดีย์หมายเลข ๑๖๓๗ ถูกปฏิสังขรณ์เสร็จแล้วโดยใช้รูปแบบจากเจดีย์ที่อยู่ข้างเคียง แม้ว่าจะเป็นไปอย่างถูกต้องตามกระบวนการสันนิษฐานรูปแบบ แต่ทว่าไม่ถูกต้องในการอนุรักษ์ เพราะเป็นการทำลายความจริงแท้และความเป็นเอกลักษณ์ของตัวอาคารลงโดยสิ้นเชิง
(ภาพจาก : Pierre Pichard, *Inventory of Monument at Pagan Vol.6*, Paris : UNESCO, 1995)

ข้อมูลจำนวนอาคารที่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์โดยกรมโบราณคดีพม่าระบุว่าระหว่างปี พ.ศ.๒๕๔๔-๒๕๓๑ มีจำนวนโบราณสถานที่ได้รับการปฏิสังขรณ์(Renovate) ทั้งสิ้น ๒๘๐ หลัง ระหว่างปี พ.ศ.๒๕๓๕-๒๕๔๘ มีจำนวนโบราณสถานที่ได้รับการปฏิสังขรณ์ทั้งสิ้น ๑,๑๗๕ หลัง และมีซากโบราณสถานที่เหลือสภาพเป็นเพียงเนินดินได้รับการปฏิสังขรณ์ ๖๘๙ แห่ง และในอนาคตจะทำการปฏิสังขรณ์โบราณสถานที่คงเหลืออีก ๗๐๐ หลัง และซากโบราณสถานที่เหลือสภาพเป็นเพียงเนินดินอีก ๒๐๓ แห่ง^{๒๒}

จะเห็นได้ว่าการปฏิสังขรณ์ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาเสียจนเรียกได้ว่าเป็น **“การปฏิสังขรณ์แบบสายฟ้าแลบ (Blitzkrieg Restoration)”** ล้วนแต่ปราศจากความถูกต้องตามหลักวิชาการอนุรักษ์โดยสิ้นเชิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งซากโบราณสถานบางหลังที่เหลือสภาพเพียงแค่วิวแต่ถูกปฏิสังขรณ์จนเต็มองค์โดยอาศัยเพียงการสันนิษฐานรูปแบบเท่านั้น

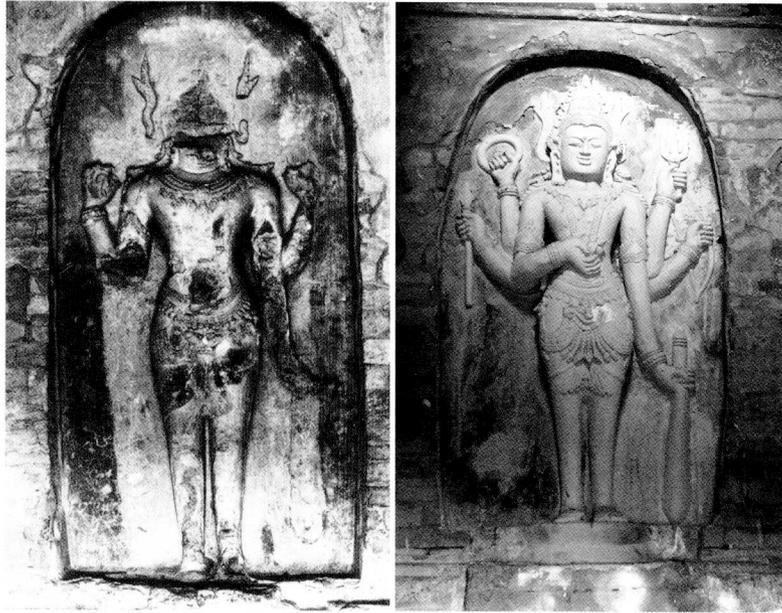
หากไม่มีการเก็บข้อมูลอาคารทั้งก่อนและหลังการทำการบูรณะปฏิสังขรณ์แล้วจะก่อให้เกิดความสับสนต่อการศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมในอนาคต อีกทั้งการบูรณะอย่างไม่รอบคอบและไม่มีการจดบันทึกข้อมูลต่างๆไว้จะทำลายหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของอาคารไปชั่ววันรันดร์

ภาพถ่าย

เทวรูปพระนารายณ์ที่นัตหลวงคยอง (Nat Luang Kyuang) ก่อนการบูรณะจะเห็นว่ามี ๔ กร ถูกต้องตามประติมานวิทยาของพระนารายณ์

ภาพขาว

เทวรูปพระนารายณ์ปูนปั้นที่บูรณะขึ้นใหม่อย่างผิดพลาดทำให้พระนารายณ์องค์นี้มีพระกรเพิ่มอีก ๒ กร

การคุกคามที่เกิดขึ้นต่อมรดกทางสถาปัตยกรรมในเมืองพุกามหลังต่อหลังแล้วในภาพรวมของพื้นที่ที่เรียกว่า **“ภูมิทัศน์วัฒนธรรม”** เมืองโบราณพุกามกำลังอยู่ในภาวะถูกคุกคามอย่างสูง พุกามในวันนี้จึงเสี่ยงที่จะกลายเป็น **“สวนจัดแสดงวัดในพุทธศาสนา (Buddhist’s Temples Theme Park)”** แทนที่ **“ดินแดนแห่งพุทธศาสนาที่สำคัญของโลก (The World’s Most Important Buddhist Site)”** เช่นที่เคยเป็นมาในอดีต และยังมีการคุกคามจากการขยายตัวของชุมชนเพื่อประกอบธุรกิจที่สืบเนื่องจากการท่องเที่ยว ทั้งในบริเวณหมู่บ้านยงอูที่อยู่ทางตอนเหนือ และพุกามใหม่ (New Pagan) ที่อยู่ทางตอนใต้ของเมืองโบราณพุกาม

ขั้นตอนแรกของการจัดการโดยรัฐบาลได้ใช้คำว่า **“การอนุรักษ์”** มาเป็นหน้าฉากเพื่อสร้างสิทธิธรรมในการจัดการพื้นที่ ด้วยการเร่งอพยพผู้คนที่เคยอยู่อาศัยในเขตเมืองเก่าออกไปอาศัยอยู่ในพื้นที่พุกามใหม่ หากมองอย่างผิวเผินดูประหนึ่งว่าเป็นการอนุรักษ์พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ไว้ไม่ให้ถูกทำลายไปด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ แต่ในแง่ของสิทธิมนุษยชนแล้วเป็นความไม่ชอบธรรม เนื่องจากเป็นการบังคับขู่เข็ญและไม่เคารพต่อสิทธิในการอยู่อาศัยและการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนที่เป็นอยู่มาอย่างยาวนาน และหากใครต่อต้านจะมีความผิดและถูกสั่งจำคุกเช่นเดียวกับความผิดร้ายแรงอื่น ๆ^{๒๓}

ชาวบ้านได้อยู่อาศัยและประกอบอาชีพการเกษตรกรรมในพื้นที่มาหลายชั่วอายุคน การดำเนินชีวิตก็ไม่ส่งผลกระทบต่อโบราณสถานเลยแม้แต่น้อย เนื่องจากปลูกสร้างบ้านเรือนด้วยโครงสร้างแบบเบา (Light Structure) ใช้วัสดุก่อสร้างที่สามารถย่อยสลายและหาทดแทนได้ในท้องถิ่น (Local Material) ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำไร่ข้าวโพด แดงโม และทำน้ำตาลโตนด ล้วนแต่เป็นกิจกรรมที่สืบเนื่องมาเช่นเดียวกับชาวพุกามในอดีตเมื่อร่วมพันปีที่แล้ว การอยู่อาศัยภายในพื้นที่ช่วยแปลความหมายวิถีชีวิตของคนพุกามในอดีตได้เป็นอย่างดี

ในขณะที่ภาครัฐได้เร่งอพยพชาวบ้านออกจากพื้นที่โดยใช้เหตุผลเรื่องการอนุรักษ์ แต่กลับให้ภาคเอกชนลงทุนพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวที่กำลังดำเนินไปอย่างเชื่องช้า มุ่งหมายจะรองรับนักท่องเที่ยวไทยและจีนซึ่งเป็นประเทศที่ไม่ไวพากษ์วิจารณ์การเมืองแบบเผด็จการทหาร และชอบกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบรีนเรจมากกว่าการได้รับ

^{๒๓} Myanmar’s regime is obliterating a cultural treasure. ใน <http://www.archibase.net/archinews/10869.html>
^{๒๔} Myanmar’s regime is obliterating a cultural treasure. ใน <http://www.archibase.net/archinews/10869.html>

ประสบการณ์ตรงจากพื้นที่ ในขณะที่ชาวตะวันตกมีจำนวนน้อยเพราะต่อต้านการเมืองแบบเผด็จการทหาร^{๒๔}โครงการพัฒนาพื้นที่ที่ดำเนินการโดยภาครัฐหรือภาคเอกชนแต่มีเจ้าหน้าที่รัฐเกี่ยวข้องเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อมรดกทางสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองโบราณพุกามเป็นอย่างยิ่ง

สำหรับโครงการที่ดำเนินการโดยภาครัฐ ได้แก่ การก่อสร้างสนามบินพุกาม การตัดถนนขนาดสี่ช่องจราจรผ่านกลางพื้นที่ประวัติศาสตร์ การก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ขนาดใหญ่และการก่อสร้างพระราชวังของพระเจ้าอโนรธาขึ้นใหม่ ดังจะกล่าวต่อไป

สนามบินเมืองพุกามก่อสร้างขึ้นโดยปราศจากการวางผังเมืองที่คำนึงถึงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่เป็นหัวใจหลัก จึงก่อสร้างสนามบินอยู่ไม่ไกลจากพื้นที่ประวัติศาสตร์ ทำให้มีการพัฒนาพื้นที่ทางธุรกิจตามมาและมีตัดถนนใหญ่ผ่านใจกลางพื้นที่ประวัติศาสตร์เพื่อเชื่อมโยงสนามบินกับย่านพุกามใหม่เป็นการทำลายคุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ลงอย่างสิ้นเชิง และเปิดโอกาสให้รถขนาดใหญ่เข้ามาวิ่งในพื้นที่ประวัติศาสตร์ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อโบราณสถานโดยตรงด้วย

นอกจากนี้มีการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์หลังใหม่และพระราชวังเมืองพุกามขึ้นจากจินตนาการและภาพจิตรกรรมฝาผนังที่พบในเมืองพุกาม มองดูผิวเผินแล้วเป็นแนวคิดดีหากมุ่งหมายจะสร้างจินตภาพของเมืองพุกามให้แก่ผู้มาเยือนได้เข้าใจได้ง่ายขึ้น แต่ในทางปฏิบัติทั้งสองโครงการได้ส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์เมืองโบราณพุกามอย่างสูง เนื่องจากก่อสร้างอาคารขนาดใหญ่ที่ไม่สมกับประโยชน์ใช้สอยตั้งอยู่กลางเมืองโบราณพุกาม การก่อสร้างอาคารสมัยใหม่ขนาดใหญ่บนพื้นที่ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อทางลบกกลายเป็นมลภาวะทางสายตาและทำลายภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองโบราณพุกามลงไปโดยสิ้นเชิง

การออกแบบอาคารพิพิธภัณฑ์ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเก็บรักษาโบราณวัตถุเพียงอย่างเดียวแต่ต้องการสร้างภาพลักษณ์ความรุ่งเรืองของอาณาจักรพุกามในอดีตตามกระบวนการสร้างชาตินิยมพม่า การสร้างอาคารขนาดใหญ่แสดงสัญลักษณ์แห่งอำนาจและเป็นที่ยึดดูดยศทายาท การที่ก่อสร้างอยู่กลางพื้นที่ประวัติศาสตร์ทำให้กลายเป็นมลทัศน์ที่ขัดแย้งกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิมของเมืองพุกาม รวมไปถึงการประดับตกแต่งอาคารด้วยเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมพม่าในสมัยราชวงศ์คองบองจึงไม่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่อีกด้วย

อาคารพิพิธภัณฑ์เมืองพุกาม

พระราชวังแห่งการจับแพะชนแกะ
เพื่อการท่องเที่ยว

โครงการก่อสร้าง **พระราชวังอริมันปุระ^{๒๕} แห่งพระเจ้าอโนรธา (Arimaddanapura Bagan Palace of King Anawratha)** ที่แปลว่า **“พระราชวังประจำเมืองที่อริราชศัตรูต้องพ่ายแพ้ของพระเจ้าอโนรธา”** แสดงให้เห็นหายนะบางประการที่ต้องการแสดงถึงความยิ่งใหญ่ของราชอาณาจักรพุกามในสมัยพระเจ้าอโนรธาที่มีพระราชอาณาจักรที่กว้างขวาง ดังที่นายพลตนาฉ่วยผู้นำรัฐบาล SPDC ได้กล่าวไว้ขณะเยี่ยมชมพื้นที่ก่อสร้างว่า **“วัตถุประสงค์ของการก่อสร้างพระราชวังแห่งนี้เพื่อให้เยาวชนมีความภาคภูมิใจในพระราชวังอันเก่าแก่และมีเลือดรักชาติ”^{๒๖}** แทนที่จะเลือกสร้างพระราชวังของพระเจ้าคยันทลิตาทั้งที่มีหลักฐานกล่าวถึงในจารึกและมีข้อมูลทางโบราณคดีมากกว่า

การก่อสร้างโครงการทั้งสองไม่มีการขุดสำรวจทางโบราณคดีในพื้นที่อย่างลึกซึ้งและเมื่อก่อสร้างฐานรากของอาคารขนาดใหญ่ย่อมเป็นการทำลายหลักฐานที่อยู่ใต้ดิน ทำให้ความรู้ต่างๆที่ยังซ่อนเร้นรอคอยการศึกษาค้นคว้าต้องสูญไปโดยมีอาจหวนคืนมาได้ก็เลยและหากในอนาคตไม่มีการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ในภาพรวมโดยให้ความเคารพต่อมรดกทางสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นหัวใจหลักแล้ว จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและลดทอนคุณค่าทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษฝากไว้กับแผ่นดินนี้ลงไปโดยมีอาจเรียกร้องให้กลับคืนมาได้

สำหรับโครงการที่ดำเนินการโดยภาคเอกชนแต่มีเจ้าหน้าที่ภาครัฐมีส่วนร่วม เช่นโครงการพัฒนาพื้นที่ทางด้านตะวันออกของเมืองโบราณพุกาม โดยมีการลงทุนร่วมกันระหว่างนักธุรกิจการเมืองไทยและพม่า สร้างโรงแรมระดับห้าดาวขนาด ๕๐ ห้องนอน สนามกอล์ฟขนาดมาตรฐาน ๑๘ หลุม^{๒๗} และการขุดทะเลสาบขนาดใหญ่^{๒๘} ในปี พ.ศ. ๒๕๓๙^{๒๙} ทั้งสองเป็นกิจกรรมที่บริโภคทรัพยากรของพื้นที่จำนวนมากมหาศาล แผ่นดินที่แห้งแล้งของเมืองพุกามต้องถูกเนรมิตให้มีความชุ่มชื้นเพื่อให้หญ้าชั้นดีสามารถขึ้นได้อย่างอภิมหาด้วยการใช้น้ำจากแหล่งน้ำผิวดินและแหล่งน้ำใต้ดินจำนวนมากมาย ย่อมจะส่งผลกระทบต่อระดับน้ำใต้ดินของพื้นที่ให้มีปริมาณที่น้อยลงและส่งผลกระทบต่อคนในที่อยู่อาศัยเดิมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อีกทั้งยังเป็นการทำลายข้อมูลทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของพื้นที่เกษตรกรรมซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองโบราณพุกามลงไปโดยสิ้นเชิง

หอคอยชมวิวสูง ๖๑ เมตร ทำลายเส้นขอบฟ้าทางทิศตะวันออกของเมืองโบราณพุกามลงโดยสิ้นเชิง

มลทัศน์ทางสายตาของผู้มาเยือนเมืองพุกาม และลดทอนคุณค่าทางจิตวิญญาณของพื้นที่เมืองโบราณลงโดยสิ้นเชิง

ไม่ไกลจากโรงแรมมีการก่อสร้างหอคอยชื่อ “Nann Myint Tower” มีความหมายว่า “พระราชวังสูง”^{๓๐} มีความสูง ๖๑ เมตร^{๓๑} เพื่อเป็นสถานที่ชมพระอาทิตย์ตกดินท่ามกลางหมู่เจดีย์และมีแม่น้ำอโรรหะดีเป็นฉากหลัง^{๓๒} หอคอยได้ทำลายเส้นขอบฟ้าทางทิศตะวันออกของเมืองโบราณลง จนผู้มาเยือนได้ขนานนามหอคอยหลังนี้ว่า “สิ่งบาดตา (Eye Sore)”^{๓๓} และการสร้างอาคารที่สูงกว่าเจดีย์ทั้งหลายจึงเท่ากับว่าเป็นการทำลายจิตวิญญาณของเมืองลงไปโดยสิ้นเชิง และการก่อสร้างหอคอยหลังนี้ได้สร้างความวิตกกังวลจากนานาชาติ อาทิ เช่น องค์การยูเนสโก กรุงทพและภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก (UNESCO Bangkok and the Asia Pacific region) ซึ่งดูแลภูมิภาคนี้โดยตรง รวมไปถึง สหภาพยุโรป (European Union) ที่มีการประชุมในเรื่องดังกล่าวและมีมติให้ส่งสารมายังรัฐบาลพม่าให้ทบทวนการดำเนินการก่อสร้างหอคอยดังกล่าวด้วย^{๓๔}

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการนั่งบอลลูน (Hot Air Balloon) เพื่อชมภาพมุมสูงของหมู่เจดีย์^{๓๕} ซึ่งแม้ว่าจะเป็นกิจกรรมที่ไม่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่แต่กลับเป็นผลกระทบที่เป็น **มลพิษทางสายตา (Visual Pollution)** และได้ทำลายจิตวิญญาณของพื้นที่ประวัติศาสตร์พุกามลงโดยสิ้นเชิง แต่อย่างไรก็ดีหากมีการจัดสรรพื้นที่ที่เหมาะสมโดยให้กิจกรรมดังกล่าวอยู่นอกเขตเมืองโบราณแล้ว จะเป็นจุดที่พบกันครึ่งทางระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาทางการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น

กิจกรรมทางการท่องเที่ยวทั้งสองประเภทนี้ได้รับการต่อต้านจากนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกไม่ยอมใช้บริการ ทำให้ทางการมีโครงการปิดลานประทักษิณของเจดีย์องค์ต่างๆ ไม่ให้นักท่องเที่ยวขึ้นไปชมทิวทัศน์ของพุกามจากมุมสูง โดยให้เหตุผลว่าเพื่อป้องกันการพังทลายของมรดกทางสถาปัตยกรรม แต่ในความเป็นจริงเป็นการบังคับทางอ้อมให้นักท่องเที่ยวมาใช้บริการหอคอยหรือบอลลูน^{๓๖} แทน

การจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์วัฒนธรรมพุกามจากมุมมองภายใน

อย่างไรก็ตามสถานการณ์การจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมในเมืองพุกามที่กล่าวมาข้างต้นเป็นมุมมองที่เกิดจากภายนอกโดยอาศัยแนวความคิดที่สากลยอมรับมาใช้ในการพิจารณา แต่สำหรับการบูรณะปฏิสังขรณ์มรดกทางสถาปัตยกรรมต่างๆที่มีขึ้นในเมืองพุกามและพื้นที่อื่นๆในพม่าเป็นผลมาจากแนวความคิดและจารีตที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาของพุทธศาสนิกชนที่ไม่ปรารถนาจะเห็นสิ่งก่อสร้างทางศาสนาใดๆเกิดความเศร้าหมอง ผู้พึงจึงได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ การรื้ออาคารเก่าแก่ลงและสร้างอาคารใหม่ขึ้นอยู่ตลอดเวลาโดยมีความเชื่อว่าจะได้ก้าวพ้นจากสังสารวัฏไป

แนวคิดและจารีตประเพณีทางสังคมดังที่กล่าวมาเป็นสาเหตุหนึ่งให้มีความพยายามบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานด้วยการต่อยอดอาคารให้สมบูรณ์ สร้างอาคารขึ้นใหม่ และการปิดทองบนเจดีย์ด้วย นอกจากนี้ยังมีการบูรณะปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปที่เคยชำรุดจนกลับมามีความงดงาม แม้ว่าการกระทำดังกล่าวจะไม่ถูกต้องตามกฎหมายที่ปฏิบัติกันตามมาตรฐานนานาชาติที่มีแนวความคิดว่าให้คงสภาพดั้งเดิมของวัตถุเอาไว้และดูแลรักษาให้มั่นคงแข็งแรงหากไม่มีหลักฐานเพียงพอที่แสดงว่ารูปแบบดั้งเดิมนั้นเป็นอย่างไร แต่ทว่าในดวงใจของพุทธศาสนิกชนแล้วไม่อาจปล่อยให้ปล่อยปละละเลยให้สิ่งที่ตนเองเคารพบูชาต้องอยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรมและปรักหักพังได้

^{๓๐} “อริมหันปุระ” เป็นชื่อเมืองพุกามในสมัยพระเจ้าปดุงกษัตริย์พุกาม ก่อนการสถาปนาราชอาณาจักรพุกาม จึงไม่ใช่ชื่อในสมัยพระเจ้าอโนรธาเพราะในคัมภีร์อนาคตวงศ์ ได้เรียกชื่อเมืองพุกามในสมัยพระเจ้าอโนรธาว่า “ปุกณคาม” แล้วจึงเป็นการจับแพะชนแกะ เพื่อสร้างความหมายและสิทธิธรรมแก่พระราชวังเพื่อการท่องเที่ยวที่ก่อก่อสร้างขึ้นแห่งนี้

^{๓๑} Myanmar Information Committee : Information Sheet, No. D-3528(1) December 19, 2005, Rangoon. ดูเพิ่มเติมใน <http://www.myanmar-information.net/infosheet/2005/05219.htm>

^{๓๒} ดูเพิ่มเติมใน http://directrooms.com/myanmar/hotels/bagan_golf_resort888.htm#map

^{๓๓} Thomas Crampton, “Concrete Overlay for an ancient Burmese Landscape” **International Herald Tribune**, Friday, April 22, 2005.

^{๓๔} Pierre Wolf, “Restoring Myanma’s City of Temples”, **UNESCO Sources**, No. 125, Paris : UNESCO, 2000. p. 23.

^{๓๕} ดูเพิ่มเติมใน <http://www.flickr.com/photos/82822788@N00/376433567/in/pool-88884331@N00/>

^{๓๖} เปิดให้นักท่องเที่ยวขึ้นชมทิวทัศน์เมืองพุกามอย่างเป็นทางการเมื่อเดือนเมษายน ๒๕๔๔ โดยอัตราค่าขึ้นหอคอยเท่ากับ 10 USD มีค่าก่อสร้างทั้งสิ้น ๓ ล้านเหรียญสหรัฐ ภายในมีห้องประชุมร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก

^{๓๗} “Outcry over Myanmar temple tower”, **CNN World**, Sunday, November 30, 2003. ดูเพิ่มเติมใน <http://www.cnn.com/2003/WORLD/asiapcf/11/30/myanmar.tower.ap/>

^{๓๘} Nick Meo, “General’s eyesore tower mars sacred Bagan skyline”, **South China Morning Post**, Tuesday 6 September 2005.

^{๓๙} ดูเพิ่มเติมใน **EU Presidency Declaration on High Observation Tower in Bagan**, August 7, 2003: Declaration by the Presidency on behalf of the European Union on possible construction of a High Observation Tower in Bagan

^{๔๐} ค่าใช้จ่ายในการขึ้นบอลลูน สำหรับผู้ที่จะลงล่วงหน้าเท่ากับ 275 USD สำหรับผู้ที่รอขึ้นหากว่ามีที่ว่างเท่ากับ 250 USD

^{๔๑} มีคำโฆษณาจากบริษัทผู้ให้บริการการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวมาใช้บริการบอลลูนว่า “In former days, the pilgrims are allowed to climb on the top vestibules or terrace from where view the mystical panorama of environ. But the time was overed. Dear Friend, don’t feel so sad We have another way of watching with bird-eyed view to thousands of pagodas and temples supported by hot air balloon. Please enjoy the balloon over Bagan”

^{๑๑๗} Pierre Wolf. “Restoring Myanmar’s City of Temples”, *UNESCO Sources*, No. 125, Paris: UNESCO, 2000. p.23.

อีกทั้งในความคิดของชาวพม่าจะถือว่าอาคารต่างๆจะเป็นศาสนสถานอันศักดิ์สิทธิ์ได้ก็ต่อเมื่อได้ประดิษฐานรูปเคารพหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไว้บนยอดของอาคาร^{๑๑๗} จึงมีการบูรณะปฏิสังขรณ์ต่อยอดอาคารจนสมบูรณ์ ในการนี้การบูรณะปฏิสังขรณ์เพื่อให้อาคารคงความเป็นโบราณสถานและมีประโยชน์ในแง่การศึกษาจึงมีความจำเป็นน้อยกว่าการทำให้อาคารกลับมาสมบูรณ์ดังเดิม(ตามรสนิยมปัจจุบัน) เพื่อเป็นที่ประดิษฐานของสิ่งที่เคารพบูชา ซึ่งการปฏิบัติต่ออาคารในลักษณะดังกล่าวไม่เข้าข่ายของการอนุรักษ์หรือไม่ถูกต้องตามที่นานาชาติปฏิบัติกัน แต่หากพิจารณาในแง่สิทธิของคนในพื้นที่ที่ปฏิบัติต่อมรดกทางวัฒนธรรมของตน รวมไปถึงความศรัทธาที่มีต่อศาสนาแล้ว การกระทำดังกล่าวก็ถือได้ว่าเป็นการสืบสานวัฒนธรรมและธำรงรักษา **มรดกทางวัฒนธรรมไร้รูป (Intangible Heritage)** ในรูปแบบหนึ่ง เพียงแต่ต้องการหาแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสม

สรุป

ในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมมีความจำเป็นที่ต้องผสานแนวความคิดของการอนุรักษ์แบบสากลเข้ากับบริบทของท้องถิ่น เพื่อให้แนวความคิดในการอนุรักษ์สามารถนำมาปฏิบัติใช้ได้จริงและสอดคล้องกับพื้นที่ แม้ว่าดูเป็นเรื่องที่ยาก แต่ก็จำเป็นที่จะต้องเริ่มต้นที่จะทำ มิฉะนั้นมรดกทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทั้งหลายจะต้องสูญสลายลงด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์และความปรารถนาดีแต่ไม่ได้รับรู้ว่าผลของการปฏิบัตินั้นได้ก่อให้เกิดความสูญเสียต่อมรดกของมนุษยชาติลงไปอย่างไร้โอกาสจะเรียกร้องให้กลับคืนมาได้อีกเลย

สำหรับกรณีของเมืองพุกามแห่งนี้จะเห็นได้ว่า ปัจจัยคุกคามที่ส่งผลกระทบต่อมรดกทางสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์วัฒนธรรมเกิดจากการพัฒนาพื้นที่และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่เคารพต่อบริบทด้านต่างๆ ใช้เพียงคำว่า **“อนุรักษ์”** นำมาเป็นเครื่องมือในการจัดการพื้นที่และสร้างสิทธิธรรมให้แก่การจัดการพื้นที่ ด้วยการแยกประชาชนที่เคยใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับมรดกทางวัฒนธรรมของตนมาหลายชั่วอายุคนออกไปจากพื้นที่ทางจิตวิญญาณของตน และพัฒนาพื้นที่โดยไม่เคารพต่อคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเมืองพุกามถูกมองเป็นเพียงสินค้าทางการท่องเที่ยวที่จะดึงดูดเงินรายได้จำนวนมหาศาลมาเพื่อรักษาเสถียรภาพของรัฐบาลทหารพม่า ทำให้การจัดการที่เกิดขึ้นเป็นการจัดการที่ล้มเหลวโดยสิ้นเชิง

การล่มสลายลงของมรดกทางสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองโบราณพุกามคงอยู่ไม่ไกลนักหากผู้มีอำนาจยังปฏิบัติต่อพื้นที่อย่างเลือกปฏิบัติ และผู้ปฏิบัติที่ก่อให้เกิดความเสียหายกลับเป็นภาครัฐที่ควรจะมีหน้าที่พิทักษ์รักษามรดกทางวัฒนธรรมที่มีอายุร่วมพันปีเหล่านี้ให้ดำรงลมหายใจต่อไป

การจัดการใดๆที่เกิดขึ้นต้องให้ความเคารพต่อคุณค่าทุกๆด้านของมรดกทางวัฒนธรรมอันจะเป็นฐานทางความรู้และเป็นมรดกแก่ลูกหลานชาวพม่าและมนุษยชาติ หากคำนึงถึงคุณค่าด้านต่างๆอย่างครบถ้วนและลึกซึ้งเพียงพอแล้ว การจัดการที่เกิดขึ้นก็จะมีประสิทธิภาพและยังประโยชน์แก่ทุกๆฝ่ายอย่างแท้จริง หากมีฉะนั้นแล้วคำว่า **“อนุรักษ์”** คงจะเป็นเพียงหน้ากากที่งดงาม และเป็นคำที่ดูสวยหรูเพื่อสร้างสิทธิธรรมให้แก่ความไม่ชอบธรรมในการจัดการพื้นที่เช่นนี้ต่อไป.

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ คุณตะวัน วีระกุล, คุณบุญกร วชิระเชียรชัย และคุณตุลชัย ป่อทรัพย์ ผู้ร่วมเดินทางเก็บข้อมูลภาคสนามในเมืองพุกาม

เอกสารอ้างอิง

- D.G.E. Hall, **A History of South East Asia**. New York: St. Martin Press. 1966.
- D.G.E. Hall, **Burma**. London: Hutchison University Library, 1960.
- Donald M. Stadtner. **Ancient Pagan Buddhist Plain of Merit**. Bangkok: River books. 2005.
- **EU Presidency Declaration on High Observation Tower in Bagan**, August 7, 2003: Declaration by the Presidency on behalf of the European Union on possible construction of a High Observation Tower in Bagan (Brussels).
- G.H. Luce, "Old kyaukse and the coming of the Burma", **Journal of Royal Asiatic Society**. April, 1996.
- G.H. Luce, **Old Burma Early Pagan Vol.1**. New York: J.J. Augustin Publisher, 1969.
- Herb Stovel, **Risk Preparedness: A Management Manual for World Cultural Heritage**. Rome: ICCROM, 1998.
- Louis Frederic. **The Temples and Sculpture of Southeast Asia**. London: Thames and Hudson. 1965.
- Michael Aung-Thwin, **Pagan the Origins of Modern Burma**. Hawaii: The University of Hawaii Press. 1985.
- Nick Meo, "General's eyesore tower mars sacred Bagan skyline", **South China Morning Post**. Tuesday 6 September 2005.
- Nishimura, Yukio, **Data collection and field survey**, Paris: UNESCO, 1995.
- Nishimura, Yukio, **Master plan for the preservation of the historic area of Pagan, phase I (draft)**, Paris: UNESCO, 1996.
- Paul Strachan. **Pagan Art and Architecture of Old Burma**. UK: Kiscadale Publications. 1989.
- Paul Wheatley, **the Golden Khersonese**. Kualalampur: University of Malaya Press. 1961.
- Pe Maung Tin and G.H. Luce, แปล, **The Glass Palace Chronicle of the Kings of Burma**. 1960.
- Pierre Pichard, **Inventory of Monument at Pagan Volume 1-8**. Paris: UNESCO. 1995.
- Pierre Pichard, **The Buddhist Monastery: A Cross Cultural Survey**. Bangkok: Amarin Printing and Publishing. 2003.
- Pierre Wolf. "Restoring Myanma's City of Temples", **UNESCO Sources**. No. 125, Paris: UNESCO, 2000. p. 22-23.
- Severin Tim. **Tracking Macro Polo**. London: the Guernsey Press. 1984.
- Sujata Soni, **Evolution of Stupas in Burma: Pagan Period 11th to 13th centuries A.D.**, Delhi: Motilal Banarsidass Publishers. 1980, p. 26.
- Than Thun "History of Buddhism in Burma A.D. 1000-1300", **Journal of Burma Research Society**.
- Than Thun, "History of Burma down to the end of the thirteenth centuries", ใน **New Burma Weekly**, 29 November 1968.
- Thomas Crampton, "Concrete Overlay for an ancient Burmese Landscape", **International Herald Tribune**, Friday, April 22, 2005.
- UNESCO, **Preparation of a master plan for the preservation of the historic area of Pagan: Myanmar - (mission). Project findings and recommendations**, Paris: UNESCO, 1997.
- <http://www.flickr.com/photos/82822788@N00/376433567/in/pool-88884331@N00/>
- "Outcry over Myanmar temple tower", **CNN World**. Sunday, November 30, 2003. ใน <http://www.cnn.com/2003/WORLD/asiapcf/southeast/11/30/myanmar.tower.ap/>
- **Myanmar Information Committee: Information Sheet**, No. D-3528(I) December 19, 2005, Rangoon. ใน <http://www.myanmar-information.net/infosheet/2005/05219.htm>
- **Myanmar's regime is obliterating a cultural treasure**. ใน http://www.archibase.met/_archinews/10869.html
- **UNESCO / Japan Trust Fund for the Preservation of World Cultural Heritage: Historic Area of Bagan - Myanmar** ใน <http://www.unesco.org/cukulture/japan-fit/html/eng/myanmar...shtml>
- **Simon Montlake, Burma temples in red brick: Archaeologists are aghast at efforts to rebuild ancient Bagan**. *The Christian Science Monitor*. ใน <http://www.csmonitor.com/2004/0519/p07s01-wosc.html?s=wdep>
- <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/819/>